

VASILE HAREA

(1895—1987)

MIHAI LOZBĂ

Exemplu de ridicare a personalității la conștiința neamului, viața și opera profesorului Vasile Harea (13 iulie 1895 — 30 ianuarie 1987) sînt în același timp răspuns angajat și competent la chemarea acestei conștiințe într-una din epocile hotărîtoare pentru destinele unității etnice, lingvistice și spirituale dacoromâne. Cel de al șaptelea fiu al unor răzeși modești din Susleni, județul Orhei (tatăl practica și lemnăria, fiind totodată cîntăreț bisericesc), Vasile Harea a înțeles de timpuriu răspunderea cu care îl înveștește obstea. Tot ce a realizat profesorul pe parcursul îndelungatei și rodnicei sale vieți, printr-o trudă neostoită, a cărei plăcere știa s-o guste, înaripîndu-se, poartă pecetea confruntării neîncetate cu interesele celor mulți, în folosul cărora a militat, alături de profesorii și de colegii din școala sociologică, pentru reforma socială și o nouă știință.

Țarismul nu permitea poporului accesul la cultură, iar cei ce beneficiau de acest privilegiu nu aveau de ales. Ei trebuiau să-și însușească limba rusă și cultura dominantă, la care cei mai mulți se opreau, aducîndu-i servicii, uneori de valoare inestimabilă. Împrejurările istorice au făcut însă ca limba și cultura maternă, posibilitatea de a le folosi și dezvolta, alături de celelalte componente ale fiecărei entități etnice, să devină, la începutul secolului al XX-lea, obiective ale activității revoluționare din imperiul țarist. Acestea erau condițiile în care urma să se formeze copilul și adolescentul Vasile Harea.

Perspectivă a avut-o unchiul Vasile, stareț la mănăstirea Via Arhierescă de lângă Chișinău, care plasează copilul într-o familie rusească din acest oraș, pentru a-i fi mai ușoară învățătura în școli.

După absolvirea școlii elementare (1906), urmează cursurile școlii medii urbane, intenționînd să facă, din clasa a cincea, liceul real (îi plăceau matematica și geografia), dar după trei ani (1909) același unchi îl înscrie la cursul inferior al Seminarului teologic unde, pentru recuperarea cunoștințelor de latină și greacă, reia clasa a treia. Altă limbă care se învăța la seminar, și fără de care pregătirea filologică ar fi rămas incompletă, era slavă veche. Cursurile mediu și superior ale seminarului îi dau posibilitatea să cunoască în profunzime limba și literatura rusă, îi procură cunoștințe temeinice de istoria gîndirii filosofice, de istoria culturii și de istorie în general, îi imprimă o gîndire dialectică.

Limba și cultura română, ostracizate sub dominația țaristă, cucerec poziția lor legitimă în urma exercitării, în anii 1917—1918, a dreptului de autodeterminare a popoarelor Rusiei.

Dintre împrejurările și evenimentele care au contribuit la cunoașterea istoriei românilor, la întărirea conștiinței naționale a tînărului Harea reținem aici următoarele: despre romani el află mai întîi de la unchiul său, apoi, în cursul inferior, citește o istorie a lor în limba rusă; în cursul superior al seminarului, colegul mai mare Ilie Tocan îl sfătuiește să citească cartea lui Spiridon Palauzov despre romani, pe care autorul îi descrie în toată aria lor, în care include și spațiul dintre Bug și Nistru; profesorul de liturgică și omiletică Constantin Popovici îi pune uneori pe elevi să rostească predicile în limba română, tot el fiind și redactorul revistei „Lumi-

nătorul", tipărită cu chiriliță în limba română; Macarie Untul, profesor de „limba moldovenească”, le spunea elevilor că limba poporului român este aceeași în Basarabia și în Bucovina, în Transilvania și în România, le arăta avantajul românilor de a avea Biblia tradusă în limba lor încă din secolul al XVII-lea, rușii traducând-o abia la începutul secolului al XIX-lea; în seminar se comenta mișcarea moldovenilor provocată de călugărul ieromonah Inochentie, care predica în limba română la mănăstirea Balta de peste Nistru; în 1906 avusese loc o grevă a seminaristilor, care cereau introducerea limbii române în seminar și în serviciul divin, revendicări satisfăcute în 1907; profesorul de cântare bisericească moldovenească T. Hodorogea le spunea că limba „moldovenească” este de aproape înrudită cu limba cuțovlabilor, lucru de care Vasile Harea s-a convins singur stînd o vreme în gazdă la o familie de aromâni.

În condițiile în care instruirea populației în limba română prin școală nu era posibilă și doar un procent infim de populație moldovenească silabisea rușeste, soluția pentru inițierea procesului de luminare a poporului a fost presa: „Ion Pelivan împreună cu Halippa și alți tineri entuziaști au scos la Chișinău primul ziar scris în limba moldovenească” (cf. Emanoil Catei). Admițînd în cele din urmă presa în limba română, guvernul țarist a impus însă aflatul chirilic. Vasile Harea îl vizitează pe Pan. Halippa la redacție în 1913, cînd a început să apară revista „Cuvînt moldovenesc”, și se angajează aici ca redactor în mai 1916, înainte ultimului an de seminar.

În anii 1917—1918 este redactor la revista „Știri ale cooperăției din Basarabia”. În 1918—1919 lucrează în presă, fiind redactor și la „România nouă”, ziar editat de Onisifor Ghibu. Paralel, e ales membru în Sfatul Țării și funcționează ca redactor și secretar de redacție la organul cotidian al acestuia, „Sfatul țării”. Va publica în timp articole, foiletoane, recenzii, traduceri, studii și în ziarele și revistele „Luminătorul”, „Adevărul”, „Glasul țării”, „Lumea”, „Școala Basarabiei”, „Arhiva pentru știință și reforma socială”, „Lamura”, „Tribuna”, „Tribuna nouă”, „Minerva”, „Viața Basarabiei”, „Școala basarabeană”, „Viața românească”, „Cuvîntul școlii”, „Elhos”, „Iașul nou”, „Iașul literar”, „Revista de istorie și teorie literară” și altele. Va participa în 1923 la editarea ziarului „Îndrumarea”, alături de R. Cernătescu, Horia Hulubei, Șt. Bărsănescu, Oscar Franke și alții, luptînd hotărît împotriva mișcărilor fasciste, cuziste și legionare. A publicat, de asemenea, în ziarele rușesti din Basarabia.

La terminarea studiilor medii, Vasile Harea intenționează să facă studii superioare, pe care însă nu le-ar fi putut urma din lipsă de mijloace materiale. Se înscrie totuși, în 1917, la Universitatea „Sf. Vladimir” din Kiev, reușind în felul acesta să-și amîne încorporarea. Peste doi ani, obține o bursă de la Directoratul Învățămîntului din Basarabia și se înscrie, în 1919, pentru a urma istoria și slavistica, la Universitatea din Iași, unde începe să-și dea examenele. În același an, depune la redacția revistei „Arhiva pentru știință și reforma socială”, editată de D. Gusti, studiul *Legislația școlară rusească în legătură cu învățămîntul din Basarabia*, care place editorului. Acesta îl convinge pe autor „că are aptitudini pronunțate pentru filosofie”, drept care în 1920 el se înscrie la această secție. Îl urmează pe D. Gusti, transferat la București, și dă acolo examene la disciplinele profesurii: sociologie, etică, estetică. În 1921 (sau 1922) revine la Iași, unde catedra cu cele trei discipline era condusă de P. Andrei, care îl suplinea pe I. Petrovici. Este remarcat de șeful catedrei, mai ales în urma referatului de seminar *Școala filozofică a lui Külpe din Würzburg*; și de rectorul Universității, geograful, geologul și paleontologul I. Simionescu, căruia îi prezintă în 1922 manuscrisul broșurii *România de peste Nistru* și care îi publică lucrarea în 1923, în colecția bibliotecii „Cunoștințe folositoare”.

Terminînd de susținut în 1924 examenul la secția de filosofie a Facultății de Istorie și Filosofie, consacră doi ani filosofiei lui Kant, ales pentru examenul de licență, pe care îl va promova în 1926 cu șase bile albe și mențiunea „magna cum laude”. În anii 1927 și 1928 susține examenul de capacitate pentru specialitatea filosofie și, respectiv, pedagogie, în urma cărora primește titlul de profesor secundar pentru aceste discipline.

În ianuarie 1930, Ministerul Învățămîntului îi acordă o bursă pentru studii la Paris timp de patru ani. Aici urmează cursurile la Sorbona și la École Normale Supérieure și își alege pentru teza de doctorat tema *Finalitatea în istorie*. Este însă nevoit, din motive financiare, să se întoarcă în țară în 1932. Peste cîțiva ani își formulează, în acord cu P. Andrei, altă temă, „*Filozofia lui L. N. Tolstoi*”, care în 1940 era redactată și depusă la Universitatea din Iași, dar evenimentele tragice au făcut ca susținerea să nu poată avea loc. La sfatul lui M. Ralea, își retrage teza de la Facultatea de Filosofie și Litere din Iași și o depune la București, unde o susține în iunie 1942, în fața comisiei formată din D. Gusti, Șt. Ciobanu, George Brătianu, M. Ralea și A. Narly.

Pentru a se întreține și a-și ajuta frații, Vasile Harea este nevoit să presteze, paralel cu studiile superioare, o activitate remunerată. El traduce și publică în presă opere beletristice de Korolenko, Kuprin etc. Din 1923 lucrează la Biblioteca Universității, unde este angajat întii custode (3—4 luni), apoi diurnist („a fost prima mea numire într-un post stabil retribuit de stat”).

La bibliotecă lucrează pînă în 1928, cînd este numit profesor titular provizoriu în învățămîntul secundar din orașul Huși, unde se căsătorește cu Maria Andronic, originară din satul Jora de pe malul Nistrului. Este numit director la liceul de băieți din localitate, dar în 1929, se îmbolnăvește grav de pneumonie și, pentru tratament, își dă demisia.

În același an, la întîi septembrie, este numit asistent la catedra profesorului P. Andrei. Pe acest post se întoarce de la Paris în 1932, cînd reia, concomitent, și postul de profesor secundar, transferat la Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași, unde în 1933 este numit director. În calitate de director, aduce îmbunătățiri radicale procesului didactic și situației materiale a școlii. Această activitate a profesorului a fost descrisă de Gh. Buga în *Liceul Pedagogic „Vasile Lupu” din Iași. Contribuții la istoria învățămîntului românesc. 125 de ani : 1855—1980.*

Căutînd condiții prielnice pentru elaborarea tezei de doctorat, în 1936 Vasile Harea înaintează ministerului cererea de transfer la Chișinău, care i-a fost aprobată. În orașul de pe Bicu, profesorul are la început numai norma didactică la liceul „B. P. Hasdeu”, iar din 1938 și pe cea de director, astfel că, avînd la dispoziție masiva bibliotecă din localitate și condițiile materiale oferite de socrul său, sporește ritmul elaborării tezei.

În anul școlar 1940—1941 lucrează la liceul „Gh. Lazăr” din București. Revenind la Chișinău în 1941, lucrează aici pînă în 1944. Din toamna anului 1944 predă la liceul „A. Vlaicu” din capitală și la liceul din Buftea, unde este și director. Un an (1946—1947) nu profesează, fiind în proces cu ministerul, care i-a refuzat încadrarea în București.

În martie 1947 ocupă prin concurs postul de șef de lucrări la Catedra de pedagogie a Universității din Iași, iar în anul următor este avansat conferențiar.

La Facultatea de Litere începe să lucreze la finele anului universitar 1947—1948, cînd, la solicitarea facultății, ține opt prelegeri de literatură rusă, care au fost bine apreciate. În anul următor (1948—1949), paralel cu norma la Catedra de pedagogie ține un curs săptămînal de două ore de istoria literaturii ruse și sovietice, pe care îl reia în vara anului 1949 la cursurile de pregătire a profesorilor de limba rusă din școlile medii, iar în toamna aceluiași an este numit profesor suplinitor la literatura rusă și sovietică, precum și șef al Catedrei de limba și literatura rusă.

În toamna anului 1952 este transferat ca lector și șef de catedră la Institutul de Industrie Ușoară, devenit în 1955 facultate a Institutului Politehnic. În 1957 este din nou numit la Universitate, pe postul de conferențiar pentru cursul de literatură rusă.

Se pensionează în 1965, fiind însă numit profesor consultant, iar din 1966 conducător de doctorat, după ce mai avusese această însărcinare probabil în 1948. Îndeplinește această muncă pînă în 1979, cînd, simțindu-se obosit, cere să fie degrevat de ea.

A continuat să frecventeze bibliotecile, să elaboreze lucrări, să prezinte comunicări la sesiuni științifice, să publice. Totodată și-a făcut ordine în materialele nepublicate, și-a redactat memoriile. Astfel, despre viața și opera acestui gînditor și profesor va fi ușor de scris, dacă cel ce va face acest lucru nu va fi silit să ocolească, să ascundă sau să denatureze adevărul, întrucît, cum spunea un învățat, nici o rătăcire nu poate fi folositoare precum nici un adevăr nu poate fi vătămător.

I lista de lucrări a cărturarului, incompletă încă, totalizează 12 cărți, peste 70 de articole, 16 cărți traduse din limba rusă, 33 de recenzii, la care se adaugă circa 50 de lucrări și materiale manuscrise însumînd peste 2 000 de file. Într-un studiu aparte se cuvine analizată contribuția profesorului, ca redactor, la apariția ziarelor și revistelor la care a lucrat.

Simpla trecere în revistă a problematicei abordate de Vasile Harea în lucrările sale ar fi concludentă pentru locul de frunte pe care el și-l merită în istoria culturii românești.

Este regretabil că profesorului i-au lipsit condițiile prielnice pentru a face școală, o școală care să deschidă calea adevărului în problema raporturilor româno-heteroglotte sub aspect cultural și lingvistic. Rămîne ca opera lui să servească în acest scop drept călăuză.